

REFLECTIES OP HET MODERNE LEVEN

De toekomst voorspellen heeft een lange geschiedenis. Toen halverwege de negentiende eeuw de telegraaf werd uitgevonden zou dit interactieve medium volgens de uitvinders tot 'een revolutie in de menselijke communicatie' leiden, waarmee met name *Samuel F.B. Morse* bedoelde dat het woord Gods nu eindelijk een gepaste bovennatuurlijke snelheid kon aannemen. Vijf jaar later bleek dat het wederzijdse gebabbel via de morsetrom tot niets leidde en maakte een aantal Amerikaanse kranten het nieuwe medium tot een *broadcasting tool* door de telegraaflijnen op te kopen en in te zetten voor een nieuw persbureau: *New York Associated Press* (tegenwoordig AP). Onlangs verschenen twee publicaties waarin nieuwe media centraal staan, maar op een wisselende manier. *Liesbet van Zoonen* hield een betoog vol paradigma's waarin ze de zogenaamde culturele elite de mantel uitveegt. Door eerst een stereotype beeld op te hangen van 'de journalistiek' en 'de culturele elite' komt ze met een flinterdunne theorie aanzetten waaruit we moeten begrijpen dat populaire cultuur wordt gediscrimineerd, helemaal voorbijgaand aan een alweer tientallen jaren durende traditie van de *high culture* zichzelf te nivelleren door almaar de loftrampet te steken over de verworvenheden van de *low culture*.

Hoe verwerpelijk moet Van Zoonen 'de journalist' *Jan-Hendrik Bakker* vinden, die een lijvig boek publiceerde waarin hij op zoekende wijze vragen aan de orde stelt. Zoals: Is er nog hoop voor belletrie in de toekomst? Wat gebeurt er als de elektronische (massa)media de 'bemiddeling' van de schriftuur overnemen? Bakker plaatst de nieuwverworven ICT-maatschappij in een traditie en wil allerminst de hogere cultuur met de oude media bij de vuilnisbak zetten. Via de geschiedenis van het boek, het lezen en het autobiografische van *Augustinus* en *Rousseau* komt hij terecht bij de rol die het boek speelt in de nieuwe wereld, die niet alleen topzwaar is van beeld maar ook weer teruggrijpt naar de orale cultuur van voor de boekdrukkunst. Sinds de jaren zestig is literatuur niet alleen meer een zaak van sober gedrukte woorden. Literatuur is onderdeel van een *lifestyle* die niet in de eerste plaats individueel genoten wordt, maar een sociale functie heeft.

Bakker is soms een beetje langdradig, maar hij bouwt een overtuigend betoog op rond zijn uitgangspunt dat de opkomst van het genre autobiografie samenvalt met die van de boekdrukkunst. Door de erosie van de schriftcultuur, zo lijkt het, verdwijnt het autobiografische, tenminste het reflectieve autobiografische. Nieuwe media zijn gericht op globaliserende hypes, op expressies en niet op de diepe gedachten van Augustinus. Het lezen heeft zich ontwikkeld van 'bidden' tot 'bladeren'. Bakker is daar overigens helemaal niet somber over. Er wordt nog veel gelezen, maar inderdaad al snel na de uitvinding van de boekdrukkunst kwamen er media die het aandachtig studieus lezen bedreigden: de krant en het pamflet. Nu is er natuurlijk e-mail en weblog die het onaanachtig lezen en formuleren in de hand werken, zelfs deel uitmaken van de *browse-cultuur*. Krant, pamflet en mailinglist zijn voorbeelden van media die op effect en beïnvloeding gericht zijn en niet op zelfreflectie, in vergelijking met het aloude boek.

De studie van Bakker is een boek om te 'kruimen'. Hij doet zijn best om optimistisch over de toekomst van het lezen te blijven en het 'elektronisch humanisme' is ons daarbij behulpzaam, maar het komt er toch op neer dat het intellectuele niveau in de toekomst slechts gehandhaafd kan worden als de lezer in staat is de technische mogelijkheden ondergeschikt te maken aan zijn intellectuele verlangens. De multimediale wereld biedt perspectieven, maar je kunt er ook horendol van worden. Want wie overal in het hoogste tempo aan deelneemt, verliest zijn zelfbewustzijn. Maar niet getreurd: met het zelfbewustzijn zit het nog wel goed. Liesbet van Zoonen verwijst in de noten bij haar oratie zelfs naar teksten die nooit gepubliceerd zijn, in handschrift of typescript, van Liesbet van Zoonen.

Hans Renders

- Jan-Hendrik Bakker. Toewijding; Over literatuur, mens en media. Atlas, 368 blz., 23,50 euro.
- Liesbet van Zoonen. Identiteit en burgerschap in populaire cultuur. Vossiuspers UVA [oratie]

“Nieuwe media zijn gericht op globaliserende hypes, op expressies en niet op de diepe gedachten van Augustinus”